

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОЧИНСТВА

DOI 10.18524/2304-1587.2018.1(32).134180
УДК 342.534.2:347.962:341.64(4)

Д. В. Колесник

помічник судді Одеського окружного адміністративного суду, спірнт Одеський національний університет імені І. І. Мечников, кафедра конституційного права правосуддя Фрнцузький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРИНЦИПИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячено дослідженню практики Європейського Суду з прав людини у справах, які стосуються незалежності та недоторкваності суддів, та кож основні статті Рад Європи, якими керується Європейський Суд з прав людини при винесенні рішень по даній категорії справ. Звертається увага на європейський досвід з забезпечення суддівської незалежності та імунітету, та кож необхідність лізу незалежності та недоторкваності суддів на території України.

Ключові слова: незалежність суддів, недоторкваність суддів, суддівський імунітет, Європейський Суд з прав людини.

Пост новк проблеми. Питання незалежності та недоторкваності суддів є принциповим питанням, дже виступає однією з передумов для захисту прав людини та вживим елементом у забезпеченні справедливого судового розгляду. Незалежність суддів впливає на розділення повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади, ле це та кож означає незалежність від впливу всередині самої судової системи. Незалежність та недоторкваність судової влади окремо взятій країні виступають у ролі індикаторів демократичного розвитку країни і її повга до верховенства права. Не повинно бути жодної потреби постійно звертатися до основних міжнародних та європейських інструментів, що забезпечують принципи незалежності та недоторкваності суддів, оскільки ці статті повинні стати невід'ємною частиною національного законодавства кожної демократичної держави в Європі. Навжль, гарантування судової незалежності та недоторкваності на практиці не завжди є простим, з стосовання цього принципу дуже нестбільно у багатьох європейських країнах, незалежно від досвіду їх демократичних традицій. Велика кількість справ, розглянутих Європейським Судом з прав людини (на даний час – ЄСПЛ, Суд) щодо прав несправедливий суд, у тому числі й на розгляд справи незалежним і безстороннім судом, говорить сам за себе.

Ан ліз ост нніх досліджень т публік цій. Серед н уковців, що зробили зн чний внесок у дослідження принципів нез лежності т недоторк нності судової вл ди, слід відзн чити С. С. Аскеров , Б. Т. Безлепкін , Т. В. Г л й денко, В. В. Городовенк , А. Л. Горшенєв , С. І. Кузнецову, О. Є. Кут фін , Т. Н. Морщ кову, О. М. Овч ренко, В. І. Рудньов , Р. Р. С лімзянову, Н. М. Шульг ч т інших н уковців. Утім, м йже недослідженими в робот х цих вторів з лишились пит ння з безпечення принципів нез лежності т недоторк нності суддів держ в-членів Р ди Європи в пр ктиці ЄСПЛ ост нніх років.

Мет ст тті поляг є у здійсненні комплексного н лізу окремих рішень ЄСПЛ по тих спр в х, в яких судді виступ ють як з явники. Т кож ми ст вимо з мету н ліз основних ст нд ртів Р ди Європи, якими керується ЄСПЛ при прийнятті рішень по спр в х щодо нез лежності т недоторк нності суддів.

Викл д основного м тері лу. Як відомо, ЄСПЛ є міжн роднимсудовим орг ном, юрисдикція якого поширюється н всі держ ви-члени Р ди Європи, що р тифікув ли Конвенцію про з хист пр в людини і основоположних свобод (н д лі – Конвенцію), і включ є в себе всі пит ння, які стосуються тлум чення і з стосув ння Конвенції, включ ючи міждерж вні спр ви, спр ви окремих осіб бо груп осіб. Конвенція н бул чинності для Укр їни 11 вересня 1997 року. Ун слідок цього будь-як особ бо груп осіб, які зн ходяться під юрисдикцією Укр їни, отрим ли пр во зверт ти-ся до Суду зі ск ргою (з явою), якщо всі н ціон льні з соби пр вового з -хисту були вичерп ні. Укр їнські судді неоднор зово зверт лися до ЄСПЛ з метою відновлення своїх порушених пр в і свобод.

Необхідно з зн чити, що основним ст нд ртом Р ди Європи, який регл ментує охорону нез лежності т недоторк нності судової вл ди, є Конвенція. Судов нез лежність, як передб чено в ст тті 6 § 1 Конвенції, виступ є у ролі фонд мент льної г р нтії спр ведливого суду, в жливої передумови для існув ння демокр тії т верховенств пр в , т кож принципу, необхідного для розділення повнов жень між трьом гілк ми вл ди у суч сній демокр тичній держ ві. Згідно Конвенції, «кожен м є пр во н спр ведливий і публічний розгляд його спр ви впродовж розумного строку нез лежним і безстороннім судом, вст новленим з коном» [1, ст. 6].

Визн ючи в жливість верховенств пр в і демокр тії, Р д Європи з вжди підтримув л нез лежність судової вл ди. Серед н йзн чиміших документів, що стосуються принципів судової нез лежності в Європі, передусім необхідно відмітити Велику х ртію європейських суддів, тому що це – одн з ост нніх кодифік цій, що вводить нові спекти судової нез лежності. Згідно Великої х ртії європейських суддів, метою пр восуддя, н дод ток до г р нтув ння здійснення верховенств пр в , є н лежне викон ння з кону неупередженим, спр ведливим і ефективним способом [2, с. 67]. Судов нез лежність повинн , передусім, г р нтув тися з ур хув нням інших з конод вчих г р нтій, інтересів осіб, що зверт ються до суду, інтересів суддів і суспільств в цілому, з допомогою регл мент ції певних положень н з конод вчому рівні. Держ в і суддівське с моврядув ння відповід льні з г р нтув ння і з хист нез лежності т недоторк нності судової вл ди. Нез лежність повинн г р нтув тися в усіх спект х судової діяльності шляхом з безпечення особливого порядку обр ння суддів бо їх призн чення н пос ду т звільнення з пос ди; з бороною будь-якого

впливу на суддів; з хистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення до дисциплінарної відповідальності; з забезпеченням державною особистою безпекою суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового та соціального захисту; з бороною суддям належати до політичних партій і профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мити предстатковий мандат, зійтися з сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб з неопозначеною до суддів і суду; суддівським сформованим.

Недоторканість суддів, як виступає як основний елемент незалежності судової влади, повинні гарантуватися, перш за все, неможливістю їх ретру, притягнення до кримінальної відповідальності та стосовно наявних й суворіших з ходів адміністративної відповідальності без отримання згоди вповноважених на це органів державної влади [4, с. 12].

Окрім Конвенції і Великої хартії, прикладом вживаних документів Ради Європи, що стосуються судової незалежності, є Рекомендації Ради Європи про судову незалежність Rec (2010) 12, та кож Європейська хартія про статус суддів 1998 року.

Авторитет і довіра до міжнародного суду, як і до будь-якої іншої судової установа, залежить від незалежності і неупередженості його суддів. Міжнародні суди отримують свої повноваження і прями вимоги дотримання судових рішень, перш за все, через їх незалежність. Європейський Суд з прав людини висловлює стурбованість щодо наступних, пов'язаних з його незалежністю, аспектів: порядку призначення і терміну повноважень суддів; прав суддів окрему думку; привілеїв і недоторканості суддів; зростаючої соціальної гарантій, зокрема пенсійного забезпечення суддів; автономії Суду від впливу Ради Європи [5]. Навіть велика кількість проблем, з якими стикаються в міжнародних та національних юрисдикціях, таких як ЄСПЛ, притомні та кож національним судовим органам по всій Європі. Прикладом цього виступає широке коло звернень до Суду від суддів країн-членів Ради Європи, щодо яких положення Конвенції у частині гарантування незалежності, недоторканості та безсторонності були порушені.

У цьому зв'язку пропонуємо розглянути деякі з прецедентів Суду, дуже глибокий аналіз можливих порушень незалежності та недоторканості судової влади може допомогти з побіглими та ким порушенням на території України.

Перш за все, необхідно звернути увагу на рішення Суду «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11 від 30.03.2011 р.). Заявник скаржився на порушення його прав, передбачених Конвенцією, під час процедури його звільнення з посади судді Верховного Суду [6]. З думкою Суду, справу Волков висвітлює системні проблеми у функціонуванні української судової системи. Зокрема, встановлені у справі порушення вказують, що систем суддівської дисципліни в Україні не організовані належним чином, оскільки у ній не забезпечено достатню відокремленість судової влади від інших гілок державної влади. Більше того, вона не забезпечує гарантій від зловживань та непропорційного використання з ходів дисциплінарної відповідальності для завдання шкоди незалежності суду, тоді як остання є однією з найважливіших цінностей, що покладаються в основі ефективного функціонування демократичних держав. Суд зазначив, що

з х р ктеру вст новлених порушень вплив є, що для н лежного викон ня цього рішення держ в – відповід ч м є вжити низку з ходів з г льного х р ктеру, спрямов них н реформув ння системи притягнення суддів до дисциплін рної відповід льності. Ці з ходи повинні включ ти з конод вчу реформу, пов'яз ну з перебудовою інституційної основи цієї системи. Більше того, ці з ходи повинні призвести до розвитку н лежних форм і принципів послідовного з стосув ння н ціон льного пр в у цій сфері [6, п. 199].

Необхідно з зн чити, що певні кроки щодо реформув ння системи притягнення суддів до дисциплін рної відповід льності були прийняті. Н окрему ув гу з слугує З кон Укр їни «Про внесення змін до Конституції Укр їни (щодо пр восуддя)» від 02.06.2016 року. У ньому існують певні недоліки, зокрем у пункті 3 ч стини 5 ст тті 126 з кону з кріплюється т к підст в для звільнення судді, як вчинення істотного дисциплін рного проступку [7, ст. 126]. При цьому лег льного визн чення поняття «істотний дисциплін рний проступок» у н ціон льному з конод встві н д ний момент не існує, що д є простір для протипр вного впливу н суддів. Н н шу думку, д не з конод вче положення суперечить пр ктиці ЄСПЛ.

Відносно звільнення суддів у прецедентному пр ві Суду можн т кож виділити спр ву «Кудешкін проти Росії» (з яв № 29492/05 від 12.07.2005 р.). З явник - російськ суддя бул звільнен зі своєї пос ди вн слідок її критичних з яв у ЗМІ про російську судову вл ду. У 2009 році Суд ухв лив, що її свобод висловлюв ння думки бул порушен відповідно до ст тті 10 Конвенції. При розгляді д ної спр ви було підняте принципове пит ння дотрим ння пр вильного б л нсу між необхідністю з хисту вторитету судової вл ди, репут ції т пр в інших осіб з одного боку, т з хисту пр в людини н свободу висловлюв ння вл сної думки з іншого боку. Зокрем , суддя Ковлер у своїй окремій думці з зн чив, що судді повинні утримув тися від публічних з яв т комент рів, які можуть підірв ти вторитет суду бо висловити сумнів щодо його безсторонності [8]. Як пр вило, т кі вимоги містяться у н ціон льних з кон х щодо ст тусу суддів т у пр вил х професійної етики суддів.

У цьому зв язку є цік вим рішення по спр ві «Б к проти Угорщини» (з яв № 20261/12 від 14.03.2012 р.). У квітні 2010 року в Угорщині бул прийнят прогр м конституційної реформи. Андр ш Б к , який очолю в в у той ч с Верховний суд і Н ціон льну судову р ду, висловив свою критичну точку зору н реформи, що стосуються судової вл ди. З рішенням Суду, при його звільненні були порушені ст ття 6 § 1 т ст ття 10 Конвенції [9]. Тому в жливо у кожному окремому вип дку критики суддею своїх колег бо н ціон льної судової системи здійснюв ти ретельне дослідження всіх обст вин спр ви.

Суд неоднор зово стик вся з ситу ціями, в яких судді були звинув чені в зловжив нні вл дою, і н віть в скоєнні злочинів. Н прикл д, у спр ві «Поп Бл г проти Румунії» (з яв № 37379/02 від 22.12.2002 р.) з явник, що обійм в пос ду судді, бул звинув чений в отрим нні х б рів, як і у спр ві «Шув лов проти Естонії» (з яв № 20261/12 від 30.03.2012 р.). Проте в д них вип дк х Суд повинен бул прийняти рішення щодо процесу льних спектрів спр в відносно цих суддів, т ких, як з відомо нез конне вилучення док зів і порушення презумпції невинув тості, т кож щодо умов з трим ння звинув чув них суддів.

Якщо говорити про принцип недоторкності суддів, пок зовим виявляється випадок стикового зняття суддівського імунітету з судді ЄСПЛ Корнеліу Бірсн, який був суддею Суду з 1998 року (заява № 79917/13 від 16.04.2013 р.). Дружини судді Габріел, суддя Вищого пеляційного суду Румунії, підозрюється у вчиненні корупційних правопорушень, зокрема у отриманні хабів. Після обшуку, що був проведений у будинку подружжя в Румунії, було підняте питання відносно порушення імунітету судді ЄСПЛ. Президент Суду, у свою чергу, випустив звіт, в якому він висловив, що імунітет не може бути порушений членом сімейства судді і вирок своєї непокоєння тим, що Румунія не звернулася до ЄСПЛ з метою зняття недоторкності. Після отримання з питань від Румунії Судом пленарному зібранню прийняв рішення про зняття суддівського імунітету лише відносно дружини судді, а не його самого, і виключно в обсязі, «безпосередньо необхідному для проведення розслідування» [10]. При цьому Суд постановив, що його рішення не має зворотної сили, отже, попередній обшук суперечить положенням Протоколу 6 Генеральної угоди про привілеї та імунітети Рад Європи, адже позбавити суддів імунітету може тільки пленарне зібрання Суду; воно не тільки має право, але й зобов'язане позбавити імунітету в усіх випадках, коли, на його думку, імунітет перешкоджає відправленню правосуддя і коли він може бути скасований без шкоди для цілей, заради яких він був наданий [11, ст. 4]. Необхідно знати, що Корнеліу та Габріел Бірсн звернулися до ЄСПЛ зі скаргами, зокрема, щодо посягання їх незалежності та недоторкності, але Суд не виявив у діях правоохоронних органів Румунії якихось порушень, зокрема порушення статті 6 § 1 Конвенції [12].

Висновки. Принцип незалежності та недоторкності суддів виступає як нормативними актами Рад Європи, так і прецедентним правом Суду. Якщо говорити про стандарти Рад Європи, то незалежність судової влади передбачена у Конвенції, Великій хартії європейських суддів, та кож в інших документів даного органу. Суд під час здійснення правосуддя неодноразово звертвся до висловків з них нормативних актів. Необхідно знати, що ЄСПЛ повинен не лише подати приклад своїм прецедентним правом, але й охороняти свою владу незалежності шляхом виховання поваги суддів до принципів судової незалежності та недоторкності. У статті предствлені деякі практичні приклади порушень принципів незалежності та недоторкності суддів у сучасній Європі. Наразі ці принципи досить уразливі і потребують постійної уваги і контролю.

Таким чином, обрані Україною євроінтеграційні та прями розвитку країни мають підстави очікувати, що розвиток вітчизняного законодавства в сфері регулювання незалежності та недоторкності суддів здійснюватиметься відповідно до існуючих міжнародних стандартів. При цьому вживати заходів до порушення принципів незалежності та недоторкності, наприклад, тимчасово, які були надані вище.

Список літер тури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 10.06.2018).
2. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства: збірник документів. Київ, 2015. 708 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі з конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень чотирьох статей першої, другої, третьої та 126 Конституції України та чотирьох статей другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року (справа про незалежність суддів як складова довіри їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року. № 19-рп/2004 // Офіційний вісник України. 2004. № 49. С. 62–67.
4. Кутфин О. Е. Неприкосновенность в конституционном праве России / О. Е. Кутфин. М.: Юристъ, 2005. 407 с.
5. Opinion No. 1 (2001) of the CCJE «On standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges». URL: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/CCJE%20Opinion%201_EN.pdf (дата звернення: 10.06.2018).
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013 року у справі «Олександр Волков проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_947 (дата звернення: 10.06.2018).
7. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя» від 02.06.2016 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 10.06.2018).
8. Kudeshkina v. Russia, ECHR judgment No. 29492/05, 26 February 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91501> (дата звернення: 10.06.2018).
9. Baka v. Hungary, ECHR judgment No. 20261/12, 23 June 2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163113> (дата звернення: 10.06.2018).
10. Statement by the President of the European Court of Human Rights, 19 October 2011: Press release. URL: http://www.luju.ro/static/files/octombrie/19/Statement_by_the_President.pdf (дата звернення: 10.06.2018).
11. Шостий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Рад Європи (ETS N 162) від 05.03.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_104 (дата звернення: 10.06.2018).
12. Birsan v. Romania, ECHR judgment No. 79917/13, 26 April 2016 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161236> (дата звернення: 10.06.2018).

Стаття не дійшла до редакції 10.06.2018

Д. В. Колесник

Одесский национальный университет имени И. И. Мечников, кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРИНЦИПЫ НЕЗАВИСИМОСТИ И НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ СУДЕЙ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Резюме

Статья посвящена исследованию практики Европейского Суда по правам человека по делам, которые касаются независимости и неприкосновенности судей. В статье раскрыты основные стандарты Совета Европы

в отношении судейской независимости и неприкосновенности, которыми руководствуется ЕСПЧ при вынесении решений по конкретным делам. Обращается внимание на европейский опыт обеспечения судейской независимости и иммунитет, а также на необходимость анализ возможных нарушений независимости и неприкосновенности судебной власти на территории Украины. Отдельное внимание уделено решению Европейского Суд по правам человека по делу «Александр Волков против Украины», поскольку оно указывает на конкретные проблемы в национальной судебной системе.

Ключевые слов : независимость судей, неприкосновенность судей, судебный иммунитет, Европейский Суд по правам человека .

D. V. Kolesnyk

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

PRINCIPLES OF JUDICIAL INDEPENDENCE AND JUDICIAL IMMUNITY IN PRACTICE OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

The article is dedicated to the research of practice of the European Court of Human Rights on separate cases, which touch independence and inviolability of judicial power. The structural elements of the judicial independence and judicial immunity are described in the article; legal positions of the Council of Europe documents as well as the case law of the European Court of Human Rights are analyzed. Attention is given to the European experience of providing of judicial independence and immunity, as also to the vulnerability of these principles in today's Europe. Necessity of analysis of possible abuses of independence and inviolability of judges in Ukraine is substantiated. Position, according to which independence of the judicial power is extraordinary needed in the democratic state, and existing of judge's immunity is considered to be one of the most important features of the rule-of-law state, is grounded in the article. Separate attention is paid to the decision of the European Court on Human Rights in case «Alexander Volkov v. Ukraine», in regard of the problems in the Ukrainian national judicial system.

Key words: independence of judges, judicial immunity, judge inviolability, European Court of Human Rights.